

Knoz, Tomáš

Restituce, rehabilitace a reintrodukce (1621-1622)

In: Knoz, Tomáš. *Pobělohorské konfiskace : moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2006, pp. [123]-143

ISBN 8086488349 (Matice moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123614>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Restituce, rehabilitace a reintrodukce (1621–1622)

Dalším krokem císařské strany při prosazování pobělohorských konfiskací byla restituce majetku konfiskovaného stavovskými direktory v době povstání. Pobělohorské konfiskace na Moravě měly ve srovnání se stavem v Čechách relativně omezený charakter, i tak ovšem direktori v jednom ze svých výnosů hovoří o „*statcích nám stavům k ruce obrátcených*“.¹⁵⁵ Císař a jeho úředníci tak mohli vyvolat zdání, že celý konfiskační proces je ve své podstatě především procesem restitučním. Jeho smyslem podle tohoto výkladu mělo být nejen potrestání povstalců proti císařskému majestátu, ale v první řadě nahrazení majetkových škod, kterých se povstalí moravští stavové dopustili na šlechticích věrných císaři.

Politická a právní idea restitucí

Pojem „vedení do původního stavu“ byl jedním z hlavních ideologických a právně-teoretických klauzulí veškerých změn, které v režii Ferdinanda II. v českých a do značné míry i v rakouských zemích po Bílé hoře probíhaly. Proto je možné restituci a reintrodukcii v majetkoprávních záležitostech srovnávat s ideovým zdůvodněním Obnoveného zřízení zemského. Také to formálně restituovalo předrevoluční poměry vlády prostřednictvím zemské ústavy, ve skutečnosti ovšem v Čechách a na Moravě nastolovalo zcela nový právní stav.¹⁵⁶ Restituce pozemkových majetků přitom po právní stránce nemusela být prováděna žádným zvláštním zákonem či rozhodnu-

(155) Artikul „Záповěď psaní straně nepřátelské do Vídně neb kdekoliv: Jakož se toho zhusta doslejších, že nejeden z pánův obyvatelův do Vídně píší, a tudy co zde v zemi této vlastnictví milé, děje, pronášejí i aby tomu vsťic vešlo, na tom jsme se všichni tři stavové Markrabství moravského snesli, kdoby koliv z obyvatelův se toho dopustil, a na něm se to našlo, že by do Vídně, a nebo kdekoliv jinam k nepřátelům našim, jaké koliv psaní, pod jakým koliv praetextem posílal, a takového psaní JM panu hejtmanovi, anebo JM pánům úředníkům a soudcům zemským, a neb osobám k tomu nařizeným, prve se ukázal, ano také dostanouce, od koho koliv buď z Vídně aneb odkud jindá, z nepřátelské strany, jakého takového psaní, je zatajoval, aby ven z země vypověděn, a statek jeho nám stavům k ruce obrácen byl. Kdež se také kupci, kteří věcmi krámskými, a nebo vexlem handlují, rozumějí, jestliže pak pana hejtmana anebo JM pánův soudcův zemských v témž městě nebylo, k přehlídnutí takových psaní, purkmistru a radě města Olomouce a Brna, k tomu nařizujeme.“ MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 214.

(156) Zřejmě z tohoto důvodu se také v textu nové stavovské ústavy objevuje pojem „Verneuert“. BERGERHAUSEN, H. W.: *Die „Verneuerte Landesordnung“ in Böhmen 1627: ein Grunddokument des habsburgischen Absolutismus*. HZ 272, 2001, s. 327–351.

tím panovníka nebo moravského zemského gubernátora. V tomto ohledu byla naopak založena na prohlášení císaře, které z právního hlediska považovalo veškeré legislativní akty vydané stavovským direktoriem a všemi moravskými zemskými sněmy a jim podřízenými orgány za nulitní od samého počátku. V knihách moravských sněmovních památek se uvedené císařovo opatření projevilo tím způsobem, že byly příslušné stránky popsané zemskými písaři v době povstání jednoduchým způsobem přeškrtnuty.¹⁵⁷ Tím byly zrušeny všechny povstalecké právní akty, včetně zákonů nařizujících konfiskovat majetky těch institucí a jednotlivých šlechticů, kteří se podle názoru stavovského direktoria dopustili zrady na vlastní zemi a přísaze složené před stavovskými orgány. Každé další právní i politické zdůvodňování restituce a reintrodukce by se tedy mohlo zdát z hlediska přísné právní logiky jako nadbytečné. V právní praxi na Moravě dvacátých let 17. století se s podpurným zdůvodněním tohoto Ferdinanda kroku bylo možné přece jen setkat. Především byla zpochybněna právoplatnost konfiskace prováděné kýmkoliv jiným nežli právoplatně intronizovaným panovníkem. Aniž by císař musel zásadně negovat „stará práva“ moravského zemského sněmu a dalších stavovských orgánů, považovali jeho právníci konfiskační i restituční právo za výhradní panovnický regál, který byl odvozen od středověkého lenního práva a s jehož pomocí panovník disciplinoval své poddané.¹⁵⁸ Tento spor se v daném okamžiku týkal na jedné straně habsburského císaře jako moravského zeměpána a na druhé povstaleckých stavů jako reprezentantů zemské obce. Měl však i svůj obecný aspekt, který se projevil například již za několik let při sporech mezi Ferdinandem II. a knížetem Karlem z Liechtensteina o právo na vyhlášení konfiskací a restitucí na území Opavského knížectví.¹⁵⁹ Jiné podobné podpurné zdůvodnění, jež se čas od času objevovalo, spojovalo panovnický nárok na provedení restituce buď s válečnými událostmi a následnými škodami, anebo s trestněprávními delikty vůči panovnické moci.

(157) MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 142–216.

(158) STURMBERGER, H.: *Kaiser Ferdinand II. und das Problem des Absolutismus*. München 1957, kap. Fürst und Stände nach der böhmischen Katastrophe, s. 23–31, popř. kap. Der Kaiser und die Ragione di stato, s. 38.

(159) Analogická situace byla také v případě Františka z Dietrichsteina, který si činil nárok na vyhlášení konfiskací a restitucí na lenních územích olomouckého biskupství ve Slezsku. Není bez zajímavosti, že slezským stavům uděloval pardon jak císař Ferdinand II., tak i kníže Liechtenstein. ZUKAL, J.: *Slezské konfiskace*. Pokutování provinilé šlechty v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově. Praha 1916, s. 41–42, 59–63. Hans Sturmberger vyjádřil názor, že se Liechtenstein po jmenování českým místodržitelem pokusil v Čechách o vytvoření vlastního absolutismu. Podobným způsobem se na jeho vládní metody na Opavsku a Krnovsku díval již Josef Zukal. STURMBERGER, H.: *Kaiser Ferdinand II.*, s. 25–26; ZUKAL, J.: *Slezské konfiskace*, s. 59–63.

V každém případě bylo právo císaře Ferdinanda II. na provedení restituce na území znovuzískané Moravy těžko zpochybnitelné a Ferdinanda II. se od ní nepokusil odradit například ani saský kurfiřt, který jinak císaře před přísným potrestáním povstalců nebo před popřením jejich nároku na praktikování vlastní konfese důrazně varoval.¹⁶⁰

Úkon restituce nebylo nikterak těžké provést, a to ani po právní, ani po faktické stránce. V první řadě tomu tak bylo proto, že většina katolických emigrantů z Moravy tou dobou pobývala u císaře ve Vídni a měla tak možnost na něj vyvíjet účinný tlak (nejtypičtějším příkladem restituenta tohoto typu byl dozajista Albrecht z Valdštejna).¹⁶¹ Za druhé povstalci až na výjimky díky váhavosti a malé radikalitě svého postupu nestačili dovést své konfiskace do konce a zavést na konfiskovaných statcích nové majetkoprávní poměry. Dost možná, že se i v této věci ukázala být z jejich hlediska nevýhodou skutečnost, že Morava neměla vlastní finanční orgán a Moravský rentovní úřad spadal pod Královskou dvorskou komoru v Praze.¹⁶² Moravští povstalci stačili konfiskovat statky svých odpůrců a vypsat na ně „výběrové řízení“. Tím bylo usnesení stavů „*Strany obyvatelův, kteříž od nepřítelů škodu vzali*“. Podle něj byli obyvatelé i se svými poddanými v Brněnském, Znojenském a částečně i Hradištském kraji na svých statcích poškozeni „*od lidu nepřátelského*“.¹⁶³ Stavovské komise měly za úkol

(160) KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandei*. Bd. 9. pag. 1654–1656.

(161) Josef Janáček zdůrazňuje především Valdštejnovu vojenskou aktivitu, která přiměla císaře k restituování jeho moravských statků a funkcí, neboť bez jeho (resp. Buquoyových) vítězství by k němu nemohlo nikdy dojít. Poněkud méně si povšiml možnosti, které poskytoval českým šlechticům věrným císaři jejich pobyt ve Vídni, a tudíž i příležitost k vykonávání osobního tlaku na panovníka a neustálého „připomínání se“ či „bytí na očích“, jak to mohl v o něco pozdější době činit i příbuzný Albrechta z Valdštejna, nejvyšší český hofmistr a purkrabí Adam mladší z Valdštejna. JANÁČEK, J.: *Albrecht z Valdštejna a jeho doba*. Praha 1978, s. 177–206; TÝŽ: *Valdštejnova pomsta*; MATEJKA, F.: *Morava za třicetileté války*; KOLDINSKÁ, M. – MATA, P. (EDD.): *Deník rudolfinského dvořana*. Adam mladší z Valdštejna. 1602–1633. Praha 1997.

(162) JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z.: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha 1989, s. 143–144.

(163) Artikul „*Strany obyvatelův, kteříž od nepřítelů škodu vzali*: Jakož jsou také obyvatelé z stavu panského a rytířského i z měst na všechny tři stavy vznesli, kterak jsou v krajích znojenském a brněnském, a na díle v hradištském od lidu nepřátelského na statcích svých i lidí poddaných jejich ničení i jináče splundrovány, nás všech tří stavů za to šetrně a snažně žádající, abychom se jich ulitovali, a na takové jejich škody záhubu popatřili, k tomu prostředky a cesty obraceli, a s škodou srdečnou a upřímnou útrpnost spolu s nimi nesouce k vyrozumění a vyhledání co na zemi z Pánů obyvatelův v kterém kraji mnoho škody se stalo za komisaře nařizujeme, [...] kteřížto páni komisaři mají hned po těchto příštích vánocích božích hodech tu věc před sebe vzítí, a v jednom každém kraji, kam se jaká škoda stala, na to se dostatečně, s buntem, vpytati, na zem by jaká škoda byla, a jak mnoho se jí stalo shlédnouti, a to vše rozdílně a jmenovitě v spis uvéstí, podle dobrého svědomí a zdání svého takové škody vyřadovati a potomně o tom všem co nejdříve a konečně před příštím sněmem a pří-

provést taxace těchto statků a stejně tak taxace statků zabavených příznivcům císaře.¹⁶⁴ Dalším krokem potom mělo být vzájemné porovnání a přidělení, resp. prodej konfiskátů ve prospěch svých věrných. Komisaři jmenování sice byli, nedostalo se jim ovšem času, aby konkrétní přidělení zabraných panství provedli. Výjimku tvořila pouze panství Mikulov a Kroměříž, zabavená Františku z Dietrichsteina, resp. olomouckému biskupství. Ta direktori na brněnském sněmu po „Památce sv. Pavla roku 1620“ z „*poddanské lásky*“ darovali Fridrichu Falckému. Chropynské panství potom připadlo jeho manželce Alžbětě Falcké.¹⁶⁵

Moravské stavovské direktorium navíc císařským samo usnadnilo práci tím, že v úporné snaze o zdání legality veškerého svého počínání samo přesně zaznamenalo všechnu svou konfiskační činnost do artikulů zemských sněmů, které měly charakter zákona. Nyní tedy stačilo, aby císař ne-

jezdem do země JM královské, JM panu hejtmánovi zprávu učiniti...“ Komisaři byli na Znojemsku za panský stav Kryštof z Říčan a Zikmund z Dietrichsteina, za rytířský stav Václav Koñas z Vydří a Arnošt Štokhomer, na Brněnsku a Hradištsku za panský stav Jindřich Václav z Thurnu a Jan Bernard z Fünfkirchenu, za rytířský stav Jan Jetřich Lhotský a Bernard Skrbenský z Hříšttě. TAMTÉŽ, fol. 163–164.

(164) Artikul „O nařízení komisařův k šacování statkův těch, který jsou podle předešlých sjezdů k zemi ujeti: Na tom jsme se snesli, aby jak statky duchovní, tak statky těch, kteří z země ujeli, jistě osoby v každém kraji za komisaře nařízení byly, ihned po završení sjezdu tohoto na týž statky sjeli, registra důchodní stáležich i běžnejch podle dobrého svědomí jejich a jak mnoho ty statky nyní vynášejí nebo i užívány býti mohou podle obyčeje země této se ptali, je pokračovali, přitom dluhy, hotové peníze, jaké by se v týchž statech některých nacházeli, poznamenali...“ MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 164–164v. Taxace byla tedy provedena podle stejných pravidel, podle nichž ji později prováděli císařští taxační komisaři.

(165) Artikul „O postoupení panství niklšpurského a kroměřížského JM Královské, jak i také panství chropynského JM Králové od nás stavův darovaných: Jakož bylo toho v odpovědi na propositi JMK při tomto sněmu od nás dané doloženo, že jsme z poddané lásky JMK pánu našemu nejmilostivějšímu panství Niklšpurské a Kroměřížské, též také panství Chropynské její milosti králové darovati, jakž táž odpověď to v sobě obsahuje a uzavírá. [...] Kteříž nadepsaní komisaři mají ihned neprodleně, snesouce se o jistý čas s panem podkomořím, jakožto od JM královské k tomu nařízeným, na ty statky sjeti, panství kroměřížské i niklšpurské k ruce JM královské, a panství Chropynské k ruce JM králové, se vším těm statkům a panstvím od starodávna příslušenstvím i se všemi a všelijakými svrsky a nábytky, dobytky, obilím mlazeným i nemlazeným, což se toho koli buďto v zámcích, dvořích, neb kdekoli jinde najde neb nachází, a nám stavům Markrabství tohoto na ten čas náleží, k témuž pánu podkomořimu zaupna postoupiti a v moci uvésti. A což tak koliv témuž pánu podkomořimu od nich postoupeno bude, na to s ním inventář pořádně a společně udělati.“ TAMTÉŽ, fol. 182–183v. Moravští stavové tak vlastně formou konfiskace statků kardinálu Dietrichsteinovi a jejich předání na jednu stranu vyjádřili hold novému panovníkovi (k němuž patřila také držba prominentních panství v zemi) a zároveň také „znovudefinovali“ starobylý královský regál dosazovat biskupy a manipulovat s jejich držbou. Kromě toho lze v této souvislosti s ohledem na panovnickovy požadavky ve sněmovní propozici hovořit také o restituci jeho nákladů na válku a na budování dvora ve formě pozemkového majetku.

chal zápisy zemských sněmů z doby povstání v knihách památek sněmovních škrtnout a aby přidal artikul o jejich neplatnosti od samého počátku. Tento akt byl vlastním právním zneplatněním všech úkonů provedených direktoriem, a tedy i vlastní právní podobou restituce. Vydán byl na svatokunhutskému soudu roku 1622 v Brně. Měl podobu česky psaného zápisu do sněmovních knih, podle něhož jsou povstalecké zápisy „*z poručení jich milostí všech čtyř pánů stavů přemazané, poněvadž J[eho] M[ilost] C[ísařská] ráčí všechny věci v tej ohavnej rebelii zašlé zcassirovati*“.¹⁶⁶ Sám právní akt by ovšem nestačil. Bylo nutno provést celou řadu konkrétních kroků, aby byl nastolen stav před povstáním. Ty měly opět svou rovinu právní, ale také rovinu mocenskou.

Restituce a reintrodukce je možno chápat jako ryzí právní pojmy, jež ovšem byly aplikovány na základě konkrétních podmínek bělohorské Moravy. Restitucí bylo v císařských mandátech z počátku dvacátých let 17. století chápáno navrácení veškerého pozemkového i movitého majetku těch fyzických osob a institucí, které o něj byly připraveny na základě příslušných konfiskačních legislativních rozhodnutí povstaleckého zemského sněmu z roku 1619.¹⁶⁷ Rehabilitace a reintrodukce neboli znovuuvedení byly podobným právním institutem a týkaly se většinou opětovného uvedení jezuitů a některých dalších řeholních řádů do země, resp. do jejich původních klášterů, konventů, kolejí a řeholních či kapitulních domů, a znovuzahájení jejich působení.¹⁶⁸ Reintrodukce se však v chápání císařských dvorských orgánů pobělohorské éry také týkala znovuuvedení procísařsky zaměřených světských osob. Ty byly stavovskými povstanci připraveny nejen o své pozemkové majetky, jak se obvykle zdůrazňuje, ale byly také zbaveny svých stavovských práv a často byly zároveň fyzicky vypuzeny ze země. Především však byly sesazeny ze svých úřadů a funkcí, jež jim před vypuknutím stavovského povstání nesly peníze i politickou moc. Stavové v souladu s dobovou politickou rétorikou v takových situacích zdůrazňovali, že „*ve správě země mají být pouze dobří lidé*“.¹⁶⁹ Přívržencům císařské politiky, jakým byl na Moravě například dosavadní zemský hejtman Ladi-

(166) „Tyto listy od 142 až po tento jsou z poručení jich milostí všech čtyř pánů stavů přemazané, poněvadž JMC ráčí všechny věci v tej ohavnej rebelii zašlé zcassirovati. Actum o soudu svatokunhutskému v městě Brně letha 1628. Jan Štátný z Prusinovic.“ TAMTÉŽ, fol. 217.

(167) Pojem „restitutio“, popř. „restitutio in integrum“, je kategorie přirozeně přítomná v klasickém římskoprávním systému, z něhož ho recipovalo i právo v 17. století. BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*. Praha 1994, s. 238–239.

(168) Problematice reintrodukce jezuitů, řeholních řádů a dalších církevních institucí bude v předkládané práci věnována následující kapitola.

(169) Artikul „O nařízení správy v zemi“. MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, sněm v Brně po sv. Filipu a Jakubu roku 1619, fol. 147.

slav z Lobkovic nebo Lev Burian Berka z Dubé, pak podle téhož formulačního schématu „*nebylo možno nadále důvěřovat a nechat je spravovat zemi, opatřovat statečky, ochraňovat manželky*“.¹⁷⁰ „Nedobří lidé“ – Ladislav z Lobkovic (moravský zemský hejtman), Albrecht z Valdštejna (stavovský plukovník), Adam Lev Licek z Rýzmburka (Valdštejnův pobočník), Jiří z Náchoda (stavovský plukovník), Vilém Bravantský z Chobřan (stavovský rytmistř), Karel z Liechtensteina (kníže opavský), Zdeněk Žampach z Potněstějna, Jan starší Kavka z Říčana a František z Dietrichsteina (biskup olomoucký) – tak byli roku 1619 svých majetků i úřadů zbaveni a z téhož důvodu do nich měli být po porážce stavovského povstání a císařově rozhodnutí o restituci a reintrodukcii opětně uvedeni.¹⁷¹ Mělo se tak stát bez ohledu na skutečnost, že mnozí z uvedených moravských císařských straníků již neměli o další setrvání v moravské politice a dokonce ani o dominia na Moravě přílišný zájem, neboť po změně situace směřovali podstatně výše a moravská politická scéna pro ně byla značně omezená. Především v majetkové otázce však bylo důležité, aby mohli navazovat na svou předbělohorskou pozici a v případě zájmu o opuštění země mohli svá moravská dominia odprodávat nebo vyměňovat. Podobně to ostatně bylo i s úřady, neboť právě předbělohorské funkce a nasazení kariéry i života v kritickém okamžiku za císaře Ferdinanda předznamenalo další kariérní postup dané osoby.¹⁷²

Valdštejnské restituce

To vše se v plné míře týkalo především Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna (předbělohorský moravský zemský hejtman Ladislav z Lobkovic zemřel ještě roku 1621, takže nemohl být znovuvveden do svého úřadu), do určité míry lze však podobné principy vztáhnout také na jeho

(170) TAMTĚŽ, sněm v Brně po sv. Filipu a Jakubu roku 1619, fol. 147.

(171) V případě Ladislava z Lobkovic šlo o panství Holešov, u Albrechta z Valdštejna šlo o panství Lukov, Rymice a Vsetín, v případě Adama Lva Licka z Rýzmburka o Pernštejn, u nekatolíka Jiřího z Náchoda o Dalešice, Lysice a Tulešice, u Viléma Bravantského z Chobřan není statek u Hrubého k roku 1619 vůbec uveden, u Karla z Liechtensteina Černou Horu, Lednici, Hustopeče, Plumlov, Prostějov, Úsov, u Zdeňka Žampacha z Potněstějna o Hodonín a Bořetice, u Jana Kavky z Říčana o Brumov a Vlachovice, u Františka z Dietrichsteina o Mikulov a Žďár nad Sázavou. Ve společnosti konfiskovaných moravských šlechticů tedy byl pouze jediný nekatolík, i ten byl ovšem po Valdštejnově olomouckém vystoupení připraven ke konverzi. HRUBÝ, F.: *Moravská šlechta roku 1619*, s. 143–148.

(172) Podle Josefa Janáčka měl Valdštejn roku 1621 příliš mnoho jiných starostí, než aby se zabýval svými moravskými statky. Na jaře roku 1622 však požádal císaře o náhradu škod. Důsledkem toho bylo důkladné taxační řízení. Valdštejnovi v daném okamžiku však již nešlo o zvelebení svých moravských statků, ale o jejich co nejvýhodnější prodej a o nákup statků v Čechách. JANÁČEK, J.: *Valdštejnova pomsta*, kap. Valdštejnovy spekulace a bohatství, s. 341–351.

velké spojení a zároveň konkurenty – knížete Karla z Liechtensteina nebo Františka z Dietrichsteina. Albrecht z Valdštejna, původně pán na Heřmanicích v Čechách, nepocházel z Moravy a majetky i úřady v této zemi získal pouhých několik let před vypuknutím stavovského povstání, když se oženil s katolickou šlechtičnou Lukrécie Nekšovou z Landeka, a nabyl tak značný pozemkový majetek na východní Moravě, a to jednak po Nekších z Landeka, jednak po Prusinovských z Víckova. Především šlo o hostýnská a beskydská panství Rymice, Lukov a Vsetín, jež byla souborně označována pojmem „nekšovské dědictví“.¹⁷³ Nejspíše díky podpoře ze strany olomouckých jezuitů i svého švagra Karla staršího ze Žerotína Albrecht z Valdštejna podpořil své nečekaně snadno získané pozemkové bohatství na Moravě také úřady v této zemi, jež měly ve shodě s Valdštejnovým životním programem i skepsi vůči tradiční stavovské politice převážně vojenský charakter a v období před vypuknutím stavovského povstání přivedly Valdštejna až do funkce plukovníka moravských stavů.¹⁷⁴ To byla jistě funkce legální i z pozice císaře Ferdinanda, nicméně vyžadovala, aby se ve shodě se stále více radikálními plány moravských stavů a v rozporu se svými vlastními plány na jejich straně osobně angažoval v boji proti panovníkovi.

V době stavovského povstání, resp. po známém olomouckém převratu, se Valdštejn nacházel na prvním místě soupisu osob, které direktori vypověděli ze země a jejichž statky konfiskovali. Jeho vina byla v očích povstalců jasná. Byl velitelem jednoho z pěších zemských pluků, nicméně se „*netoliko nad vlastí, ale i nad poctivostí a závazkem svým zapomenul*“. Svou podporou císařského vojska a hlavně známým olomouckým vystoupením a útekem do Vídně se stavovskou pokladnou z března 1619 se Valdštejn stal úhlavním nepřítelem povstalců. Takřka vzápětí na filipojakubském sněmu byl proto zemskými stavy vypovězen ze země (kde se ostatně v daném okamžiku stejně nenacházel), což zároveň znamenalo propuštění z jeho dosavadního úřadu a zbavení vojenské hodnosti (o obojí Valdštejn

(173) FIALOVÁ, V.: *Lukrecie Nekšovna z Landeka, první manželka Albrechta z Valdštejna*. ČČH 40, 1934; JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*. Praha 1978, s. 74–118, zde především s. 76; TÝŽ: *Valdštejnova pomsta*, kap. Dědictví Prusinovských z Víckova, s. 91–112; FIALOVÁ, V.: *Jan Adam z Víckova*.

(174) Valdštejn v té době nedisponoval žádnými nevojenskými úřady v Markrabství moravském. Tato skutečnost mohla být způsobena kombinací hned několika důvodů: Valdštejn v té době žil na Moravě jen krátce a nemohl ještě získat významnější posty, orientoval se převážně na vojenskou a dvorskou kariéru a do složitých vztahů moravské zemské politiky nepronikl a dost možná jí i pohrdal. Srov. JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, kap. Plukovníkem moravských stavů, s. 118–123. Z Polišínského a Kollmannovy práce vyplývá, že vojenská a vojensko-podnikatelská orientace byla u Valdštejna patrná již v jeho mladém věku. POLIŠENSKÝ, J. – KOLLMANN, J.: *Valdštejn. Ani císař, ani král*. Praha 1995, s. 35–41.

v daném okamžiku nejspíše stejně nestál).¹⁷⁵ V průběhu stavovské rebelie však Valdštejn ještě stále držel své původní moravské statky, získané z nekšovského dědictví, především vsetínské panství, od okamžiku útěku z Olomouce je však nemohl navštívit. Na následujícím sněmu konaném po svátku Proměnění Páně bylo explicitně konstatováno, že jeho „*statkové k ruce nás stavův a obyvatelův pobrány a k dobrému země obráceny byly, zavřáno jest*“.¹⁷⁶ Po porážce povstání se tak měl Valdštejn o co opřít a mohl právoplatně požádat o restituci svých úřadů i majetku. Rozkaz k restituci Valdštejnových statků byl skutečně projednán a císařem potvrzen v květnu roku 1622. Restituce tak sice nabyla právní moci zrušením výnosu, nicméně valdštejnská dominia ležela v neklidné oblasti valašské vzpoury a v momentu vymazání stavovských nařízení fakticky nebylo možné se znovu ujmout jejich správy, a restituce se tak nemohla stát skutkem.¹⁷⁷ Valdštejnovy moravské statky se nacházely ve vojensky nejméně přístupném terénu beskydských hor, které byly ovládány místním valašským obyvatelstvem, jež se ani po porážce nechtělo císaři vzdát. Valdštejn se navíc sice

(175) Artikul „O vypovězení některých osob z země: na tom jsme se všichni čtyři stavové a obyvatelé jednomyslně snesli, poněvadž Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna, jsouce nad jedním regimentem lidu pěšího, na záplatu zemskou verbovaného, za nejvyššího od nás nařízení, jest se netoliko nad vlastní, ale i nad poctivostí a závazkem svým zapomenul, peněz zemských přes devadesáte šest tisíc zlatých počtu moravských stavům Markrabství moravského náležejících výběřcímu zemskému v městě Olomouci z domu jeho nočního času mocně vzal, a z země své do arciknížectví rakouského do města Vídně vyvezl. Lid pak náš pěší jemu svěřený ven z země i díl munice vyvésti jest usiloval, i jiné škodlivé praktiky proti vlastní své před sebe bral. [...] Tak aby se z nich žádný někdy do Markrabství moravského na časy budoucí a věčně nenavracoval, statky pak jejich všelijaké, mohovitě i nemohovitě, kdežby-li koli zde v zemi na čem koli zůstávali, aneb doptany býti mohli, což by nám o splacení dluhův od nich věřitelův spravedlivě povinných pozůstalo, nám stavům k ruce obracíme. A kdybychom koliv osoby jejich dostati mohli, dalšího trestání jich sobě v moci pozůstavujeme.“ MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 149v–151.

(176) TAMTĚŽ, sněm 1619, fol. 154.

(177) Albrecht z Valdštejna požádal císaře o restituci svých východomoravských statků podle Josefa Janáčka na sklonku roku 1621. Císařský příkaz k restituci valdštejnských statků a veškerého majetku byl nicméně vydán až v květnu 1622. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 409, kart. 137, květen 1622. V červnu roku 1622 byl dvorskou komorou proveden odhad panství a bylo také vyčísleno jejich poškození. Valdštejnova finanční ztráta byla ohodnocena na 156 254 zl. Valdštejn v té době tvrdil, že největší část viny na poškození jeho panství nese Jan Adam Prusinovský z Víckova, a chtěl se proto zahojit na jeho majetcích Čejkovice a Boleradice (Janáček nesprávně uvádí Polehradice). Panství Čejkovice však již v té době bylo přičteno olomouckým jezuitům. Z tohoto Valdštejnova návrhu ovšem ještě nelze usuzovat, jak to činí Janáček, že by Valdštejn, byť na nedlouhou dobu, mnil návazat na staré plány Nekšů z Landeka a Prusinovských z Víckova vytvořit v oblasti Hostýnských vrchů rozsáhlý komplex držav. Místo toho začal jednat s „Reichspfennigmeisterem“ Štěpánem Schmidtem z Freihofenu o prodeji svých moravských statků za úhrnnou cenu 400 000 zl. JANÁČEK, J.: *Valdštejnova pomsta*, s. 346–349.

po vyhlášení restituce jako císařský důstojník na Moravu vrátil, aby zde bojoval proti Janu Jiřímu Krnovskému, ale více se vojensky i politicky angažoval v Čechách. Svě moravské statky ani nenavštívil. Dalo se tedy očekávat, že bude po císaři vedle restituce žádat i další kompenzace za své služby, majetkové ztráty i ušlé výnosy statků. Těmi zřejmě již během roku 1621 pro Valdštejna měl být majetek Smiřických, včetně jičínského panství. Na panství Vsetín, Rymice a Lukov našel Valdštejn kupce v osobě Štěpána Schmidta z Freihofenu již v listopadu roku 1621.¹⁷⁸ Peníze, které za svá moravská dominia utržil, se takřka okamžitě staly základem pro jeho velké „konfiskační“ podnikání mimo hranice Moravy.¹⁷⁹ Podobně tomu bylo i s jeho reintrodukcí do původních úřadů. Jak bylo řečeno, v době před vypuknutím povstání a jeho první fáze byl Albrecht z Valdštejna držitelem hodnosti plukovníka stavovského vojska. Po svém útěku do Vídně mu byl ale v srpnu 1620 císařem udělen titul válečného rady. To znamenalo, že se Valdštejn náhle dostal mezi nejvyšší velitele císařské armády a naskýtala se mu perspektiva rychlé vojenské kariéry, ale také vysokého služného a především nárůstu politického vlivu. Návrat na místo velitele stavovského pluku v tomto okamžiku tedy pro Valdštejna přestal být zajímavý a v dobových pramenech se o něm také nemluví ani ve formální rovině. Valdštejn byl kromě toho okamžitě po bitvě na Bílé hoře jmenován do úřadu císařského komisaře v Čechách a Morava se mu v tomto okamžiku začala zdát příliš malá a nedůležitá. Přesto to byla právě někdejší funkce velitele moravského stavovského vojska, jež Albrechtovi z Valdštejna následnou kariéru umožnila, takže lze o reintrodukcí a pokračování dříve nastoupeného typu kariéry hovořit alespoň v symbolické rovině. Právě tento princip byl na počátku dvacátých let ostatně typický pro většinu osob, které se

(178) Zdá se být absurditou okamžiku, že se držitelem uvedených statků stal luterán Schmidt, když se olomoučtí jezuité po celé předbělohorské období intenzivně snažili, aby východomoravské statky získaly v osobě Albrechta z Valdštejna katolickou vrchnost. Štěpán Schmidt byl ovšem císařským říšským pokladníkem a v daném okamžiku dodavatelem pro císařskou armádu. S Valdštejnem byl proto nejspíše v úzkém obchodním a snad i osobním kontaktu, navíc mu jeho funkce přinášela dobrou pozici u císaře. Představa, že se Valdštejn pokusil ještě v této době o vytvoření velké východomoravské enklávy, zřejmě není opodstatněná. Spíše šlo o Valdštejnovy finanční transakce, které prodej jeho východomoravských statků pouze o něco oddálily. JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 230–232; FIALOVÁ, V.: *Inventář brady Lukova z let 1631–34*. Naše Valašsko 6, 1940, s. 1–14.

(179) BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Praha 1882–1883; KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Zerotína*, kap. Valdštejnská majetková politika po Bílé hoře, s. 138–144. Zde jsou shrnuty údaje o pobělohorských majetkových spekulacích Albrechta z Valdštejna předložené Tomášem V. Bílkem. Stručně též JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 214; TÝŽ: *Valdštejnova pomsta*, s. 348–355; DVORSKÝ, F.: *Albrecht z Valdštejna*.

staly obětí stavovských konfiskací, jež byly vypovězeny ze země a jež byly zbaveny svých dosavadních úřadů a hodností.¹⁸⁰

Liechtensteinské restituce

Valdštejnovi v moravském restitučním a rehabilitačním procesu konkuroval především kníže Karel z Liechtensteina. Ten na rozdíl od mladého Valdštejna stojícího teprve na prahu své kariéry držel na Moravě významné statky, v daném okamžiku zahrnující liechtensteinské a boskovické dědictví, jež svou ekonomickou prosperitou i kulturním významem výrazně přesahovaly Valdštejnovy horské državy, a proto mu přinášely i politickou moc.¹⁸¹ V císařské dvorské i moravské stavovské politice navazoval na několik století dlouhou tradici svého rodu a také sám se v ní angažoval již od mládí. Na přelomu 16. a 17. století Liechtenstein svou stavovskou kariéru dotáhl až k nejvyššímu možnému vrcholu, když se stal moravským zemským hejtmanem. Nejdříve se jako jeden z předních zástupců moravských protestantských stavů stal zástupcem nemocného zemského hejtmana Fridricha ze Žerotína a zároveň se stal nejvyšším zemským sudím. Ani po konverzi ke katolictví nebyla jeho kariéra zpomalena. S podporou císaře Rudolfa II. a katolické strany na Moravě byl zvolen zemským hejtmanem a v této funkci setrval v letech 1604–1607.¹⁸² Po povolání mezi členy císařské tajné rady, jmenování nejvyšším českým hofmistrem a knížetem opavským jeho politické ambice začaly směřovat poněkud jiným směrem a Liechten-

(180) JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 192; TÝŽ: *Valdštejnova pomsta*, s. 348–355; POLIŠENSKÝ, J. – KOLLMANN, J.: *Valdštejn*, kap. Valdštejnovův podíl na velkém výprodeji a Nesnadné bojování na Moravě roku 1623, s. 69–75.

(181) Základní stručný životopis Karla z Liechtensteina podal i HAUPT, H.: *Fürst Karl I. von Liechtenstein, Obersthofmeister Kaiser Rudolfs II. und Vizekönig von Böhmen*. Hofstaat und Sammelstätigkeit. Wien – Köln – Graz 1983 a SCHWARZ, H. F.: *The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century*. Cambridge 1943, s. 281–288. Dále PRESS, V.: *Das Haus Liechtenstein in der europäischen Geschichte*. In: Press, V. – Willoweit, D. (edd.): *Liechtenstein – Fürstliches Haus und staatliche Ordnung*. Wien – München 1988, s. 15–86, zde s. 31–44; WINKELBAUER, T.: *Liechtenstejnové jako „šlechta neznačící hranice“*. Náčrt majetkového vývoje pánů a knížat Liechtenstejnských v Dolních Rakousích a na Moravě v rámci politických dějin. In: Komlosy, A. – Bůžek, V. – Svátek, F. (edd.): *Kultury na hranici*. Vídeň 1995, s. 215–222; KNOZ, T.: *Liechtenstejnové, Morava a Valtice v 1. polovině 17. století*. In: Kordiovský, E. (ed.): *Město Valtice*. Valtice 2001, s. 301–315, především s. 307–308; SPURNÝ, F.: *Liechtenstejnové*. Cour d'honneur. Hrady, zámky, paláce 1, 1998, s. 60–61. O liechtenstejnských državách a jejich správě OBERHAMMER, E.: *Viel ansehnliche Stuck und Güeter*. Die Entwicklung des fürstlichen Herrschaftsbesitzes. In: Oberhammer, E. (ed.): *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel*. Wien – München 1990, s. 33–45; WINKELBAUER, T.: *Haklich und der Korruption unterworfen*. Die Verwaltung der liechtensteinischen Herrschaften und Güter im 17. und 18. Jahrhundert. In: Tamtéz, s. 86–114.

(182) VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy*. II; BOČEK, A.: *Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v Markrabství moravském*. Brno 1850.

stein, který si mezitím po počátečních nesnázích dokázal získat důvěru Rudolfova nástupce Matyáše, v době bezprostředně předcházející stavovskému povstání již nezastával žádné stavovské úřady.¹⁸³ Ani tehdy však zcela neopustil moravskou politickou scénu. Stavovské povstání ho zastihlo v Brně a hrozilo, že bude přinucen ke kompromisu s povstalcí, nebo jimi bude uvržen do vězení.¹⁸⁴ V pravou chvíli se mu však podařilo utéci do Vídně. Moravští stavové se sice k jeho potrestání konfiskací a (v danou chvíli již pouze symbolickým) vypuzením ze země odhodlali ve srovnání s Valdštejnem až o něco později, nebylo to však dáno ani promyšlenou politickou taktikou, ani jejich právním postupem. Nejdříve si stavové prostě chtěli „vyřídít účty“ s katolickými církevními institucemi a s přímými účastníky Valdštejnovy olomoucké „zrady“, až později došla řada na ostatní vůdčí představitele procísařského katolického tábora na Moravě, mezi něž Liechtenstein v daném okamžiku patřil.¹⁸⁵ Jiná byla také obžaloba. Opavskému knížeti byl vyčítán „pouze“ odjezd ze země, nedostavení se před povstalecký zemský sněm, nepřipojení se ke konfederaci a nesložení požadované přísahy. Jeho statky proto měly být na základě rozhodnutí stavů z roku 1620 odevzdány „*ke ruce zemi*“. Neměly být prodány a předány žádnému jednotlivci, nýbrž ponechány jako majetek všech (v tuto chvíli) tří zemských stavů a měl z nich být placen další postup povstání. Bylo pouze potřeba pro jednotlivé liechtensteinské statky nalézt náležitě oddané a při-

(183) V císařské tajné radě Karel z Liechtensteina zasedal v letech 1600–1607 a 1612–1627. Absentoval zde tedy pouze v době zmatků kolem habsburského „Bruderzwistu“. SCHWARZ, H. F.: *The Imperial Privy Council*, s. 281–283. KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Conterfet Cypferstich*. II. Leipzig 1721, pag. 39.

(184) Stavové například po Karlovi z Liechtensteina chtěli, aby jeho ledničtí poddaní dodávali pro stavovské vojsko proviant. Liechtenstein již v té době ale proviant poskytoval císařské straně, takže stavové nechali zkonfiskovat dům ve Znojme, kam bylo toto obilí sváženo. HRUBÁ-URBÁNKOVÁ, L. (ED.): *Povstání na Moravě v roce 1619*, s. 171, 174.

(185) Nejdříve byl na sjezdu roku 1619 ve středu po památce Proměnění Krista vydán artikel „Strany těch, kteříž se zjevně za nepřáteli země této postavují, i jiných, kteříž předešlému snešení až posavad dosti nečiní, a na díle nemocí, i jinými jalovými výmluvami se zastírají.“ Šlo v něm o to, aby se Liechtenstein dostavil před moravské direktory a přísahal jim věrnost. „...Jakož při minulém sjezdu obecním ve čtvrtek po sv. Filipu a Jakubu léta přítomného 1619 zde v městě Brně držaném Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna a Adam Lev Licek z Rýzmburka a Jiří Bravantský pro jejich na zemi a vlasti svou zrození, i jiněžto zlé a nešlechtné praktiky, z země vypověděni jsou, aby statkové jejich k ruce nás stavův a obyvatelův pobraány a k dobrému země obráceny byly, zavřino jest, i nyní toho při témž předešlém zavření a zústavení ponecháváme. Jakož také kníže Karel z Lichtnštejna i jiní mnozí z obyvatelův, majíce Reverse od sebe dáti, aneb před pány Direktory, kterýmiž jsme se při dokončeném předešlém sjezdu v moc dali se postaviti, toho jsou neučinili, a dosavad ani k tomu nynějšímu sjezdu, jak nyní, tak prve, nemocemi (ješto se o některých jináčé ví) a jinými planými, a jalovými výmluvami se zastírajíce mezi nás se nedostavují...“ MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní sv. 7, fol. 154.

tom odborně zdatné správce.¹⁸⁶ Ke konfiskačnímu postupu stavů nepochybně přispělo i jejich vědomí, že Karel z Liechtensteina patřil již před vypuknutím stavovského povstání mezi největší pozemkové magnáty na Moravě. Na jihu země mu patřilo bohaté lednické panství, jež bylo navíc propojeno s dolnorakouskými Valticemi. K němu se na severu přimykalo panství Hustopeče. Z majetků po pánech z Boskovic získal Karel z Liechtensteina panství Černá Hora a navíc se mu podařilo rozmnožit rodový majetek o Plumlov a Prostějov na střední Moravě a také o Úsov na severní Moravě.¹⁸⁷

Stavové by ze zisku z uvedených panství nepochybně mohli zaplatit velkou část svého vojska, čas nicméně pracoval proti nim, takže konfiskace liechtensteinských držav nebyla dovedena do konce. K restituci naopak došlo za podobných okolností jako ve Valdštejnově případě. Rozdíl byl pouze v tom, že někdejší poddaní Karla z Liechtensteina na rozdíl od Valdštejnových odbojných Valachů začali svému předbělohorskému pánovi velmi brzy projevovat svou loajalitu. K nim se přidávali i další Moravané, kteří si od vlivu knížete slibovali zabránění v řádění vojska.¹⁸⁸ Dal-

(186) Liechtensteinovi bylo nabídnuto, aby v určitém termínu své moravské statky prodal a poté odejel ze země. Příslušný artikul vydaný v Olomouci na sv. Víta roku 1620 se již přímo nazýval „Strany knížete Lichtnštejna“: „Poněvadž kněze a vladaře domu Lichtenštejnského, do země se vždy navrátiti a k Confederatii naší přísahy vykonati nechce, sněmovní pak naše snešení, jakož obzvláště ta, kteráž při sněmích generálních na hradě pražském se stala, to zjevně vyměřují, kdožby k Confederaci přísahy vykonati nechtěl, aby mu statkové jeho k ruce zemi pobraány byly, z té příčiny, poněvadž dotčené kníže při druhé straně zůstává, a tam se proti nám potřebovati dá, na tom jsme se všichni tři stavové Markrabství tohoto společně snesli, aby všickni a všelijací statkové jeho v zemi této k dobrému země obráceny byly. A kteřížby se k ruce všech stavův, v dotčené statky uvázali...“ TAMTÉŽ, fol. 212v–213. DAVID, J.: *Moravské zemské sněmy za třicetileté války*. Brno 2002. (Bakalářská práce uložená na Filozofické fakultě MU), s. 13–15.

(187) HRUBÝ, F.: *Moravská šlechta roku 1619*, s. 146; OBERHAMMER, E.: *Viel ansehnliche Stuck und Güeter*, s. 34–38.

(188) Takto si například počínali purkmistr a rada města Litovle, a to již 10. ledna 1621. Zdůraznili, že mu litovelští za všech okolností zachovali věrnost a poslušnost a že se cítili „jako ovce bez pastýře“. Od knížete Liechtensteina si slibovali, že město zachrání před řáděním vojska a před hrozícím hladem. I když ani úsovské panství, jehož součástí byla i Litovel, nemohl Karel z Liechtensteina v průběhu povstání přímo řídit nebo dokonce ovládat, nebylo mu oficiálně konfiskováno, protože jeho držitelkou byla Karlova manželka Anna z Boskovic, na niž se konfiskace majetku podle starobylého zvyku nevztahovaly. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 63–65. Vrchním hejtnanem knížete Karla z Liechtensteina, jemuž byla podřízena i Litovel, byl Jiří Flott na Bokštejně a Dobromilicích, s nímž údajně litovelští měšťané neměli dobré vztahy. Flott sice byl vrchním knížecím hejtnanem a měl proto teoreticky stát na straně Karla z Liechtensteina, po porážce povstání se ovšem ocitl na listině viníků a jeho vlastní statky mu byly císařskou konfiskační komisí z poloviny zabaveny. Dobromilice byly později prodány císařskému radovi Jeronýmu Bonacinovi. D'ELVERT, CH. (ED.): *Mährisches Confiscations- und Crida-Protokoll von 1624*. In: Týž (ed.): *Beiträge zur Geschichte der Re-*

ším rozdílem bylo, že Karel z Liechtensteina nikdy neuvažoval o vyprodání se z Moravy, že si zde i po Bílé hoře mínil zachovat své hlavní državy a že je dokonce ještě rozšířil, ačkoliv se politicky v té době podobně jako Valdštejn již angažoval u císařského dvora, byl znovu uveden také do Opavského knížectví a působil v té době jako nejvyšší český místodržící.¹⁸⁹ Faktickou reintrodukcí Liechtensteina do držby jeho někdejších statků a hodností ulehčili i mnozí moravští šlechtici, kteří sice ještě před nedávnem souhlasili s konfiskačními kroky stavovského direktoria, nyní si ale vzpomněli na někdejší přátelství s opavským knížetem a očekávali od něj pomoc ve svých vlastních kauzách a zprostředkování císařova individuálního pardonu.¹⁹⁰ Zdá se, že Karel z Liechtensteina, který se jinak velmi aktivně podílel na potrestání povstání a předsedal dokonce českému i moravskému exekučnímu tribunálu, měl pro podobné žádosti poměrně pochopení. Bratrský senior Jiří Erastus dokonce dával chování a toleranci knížete vůči nekatolickým poddaným i duchovním za vzor jeho vlastnímu bratrovi Gundakarovi z Liechtensteina a také různí nekatoličtí šlechtici typu Karla ze Žerotína, kteří se na povstání nepodíleli příliš aktivně, se čas od času jeho přimluy u panovníka dočkali. Karel z Liechtensteina tímto obratným manévrováním nejenže rychle a bez přílišných ztrát získal své předbělohorské statky a úřady, ale mohl je nebyvalou měrou rozmnožit.¹⁹¹

bellion, Reformation, des dreißigjährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im siebzehnten Jahrhunderte. Schriften der historisch-statistischen Sektion. Bd. 16. Brünn 1867, s. 265.

(189) O Karlově pozici v kontextu stavovského povstání PETRÁŇ, J.: *Staroměstská exekuce*. Praha 1996. Po Bílé hoře (podle Presse roku 1622, ve skutečnosti byl ale jmenován dříve) byl Karel z Liechtensteina jmenován císařským místodržitelem v Čechách. Podle Volkera Presse zde od této chvíle vedl i další část konfiskačního procesu. PRESS, V.: *Das Haus Liechtenstein*, s. 44–47. Na Opavsku a na Krnovsku se jeho knížecí držba nejen obnovila, ale dokonce nabyla zcela nových kvalit. ZUKAL, J.: *Slezské konfiskace*, s. 59.

(190) Moravští stavové, shromáždění na zemském sjezdu v Brně, poslali dne 21. ledna roku 1621 Karlovi z Liechtensteina dopis, v němž se zastávají Jana Bernarda z Fünfkirchenu, jemuž byly v Čechách na rozkaz Liechtensteina zabaveny statky. Moravští stavové ovšem dosvědčují, že se v jejich zemi chová loajálně vůči panovníkovi, a že by proto ke konfiskaci jeho moravských statků dojít nemělo, protože ho nelze považovat za uprchlého rebela. Z Čech údajně odešel proto, že jeho zámek v Mladé Vožici byl poničen válkou i vzbouřenými sedláky, jeho syn údajně ale pobývá u císařského dvora. Stavové očekávali, že Liechtenstein vezme jejich dobrozdání na vědomí a že se Fünfkirchena zastane i před císařem. (Suplika byla zaslána bez ohledu na to, že se Fünfkirchen ve skutečnosti povstání na Moravě zúčastnil.) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 67–68.

(191) Správce ivančického bratrského sboru Jiří Erastus napsal dne 17. prosince 1622 dopis Gundakarovi z Liechtensteina, v němž odmítá konverzi ke katolictví. Žádal, aby Gundakar nevyprovídal české bratry ze svých statků a ponechal jim svobodu, jak to činí na svých statcích i jeho bratr Karel: „...Anobřz i za to V. Mt. pokorně žádáme, abyšte ruku ochrannou

Dietrichsteinské restituce

Třetím významným moravským pobělohorským restituentem byl kardinál František z Dietrichsteina, který byl nejen nejvyšším moravským církevním představitelem, ale v jedné osobě také významným zemským aristokratem, jehož rod na Moravě sídlil již více jak čtvrtstoletí.¹⁹² Kardinál byl stavovskými vzbouřenci postižen na témže filipojakubském sněmu jako Karel z Liechtensteina, jeho potrestání však bylo spojeno s restrikcí vůči olomouckému biskupství a kapitule. Kardinál Dietrichstein byl samozřejmě již před vypuknutím povstání jedním z nejradiálnějších zastánců protireformace na Moravě, ve vztahu k nekatolickým aristokratům se však přece jen choval opatrněji nežli například Berka nebo Lobkovic.¹⁹³ Syn Adama z Dietrichsteina se narodil ve Španělsku a španělskou církevní politiku reprezentoval i po svém jmenování olomouckým biskupem, ačkoliv se jinak s poměry na Moravě neobyčejně rychle sžil.¹⁹⁴ Ve vztahu k vlast-

nad námi, jako pán milostivý a vrchnost křesťanská, otcovsky držeti a tomu, aby ani od jiných lidí překážek nám činěno nebylo, laskavě brániti ráčili pro hojnou a milostivou boží odplatu, poněvadž i J. Mt. kníže Karel z Liechtensteina, pan bratr V. Mt. nejmilější, v Prostějově i na jiných gruntech svých, kdež naši bratři jsou, milostivě jim toho příti ráčí...“ Na Karla z Liechtensteina se v té době obrátil i Karel st. ze Žerotína, který od něj očekával pomoc při restituci svého východočeského panství Brandýs nad Orlicí. TAMTÉŽ, s. 301–303, 449–451. O jednání mezi Žerotínem a Liechtensteinem srov. též SÚA PRAHA, Stará manipulace, fasc. Z 22, inv. č. 4176/21, kart. 2595, Žerotínové, Správa brandýských panství, fol. 19–20; KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 64–69.

(192) Dietrichsteinové byli rodem pocházejícím z Korutan (někdy se uvádí též Štýrsko), jehož počátky je možno údajně hledat již v 11. století. Romantické dějepisectví je dokonce prohlašovalo za potomky velkomoravského knížete Svatopluka II. Prokázána je však posloupnost až od 15. století, kdy Pankrác z Dietrichsteina bojoval proti Turkům. Jeho synové proto byli povýšeni do stavu říšských pánů. V šestnáctém století se rozdělili na rakouskou a českomoravskou větev. První ucelenou prací o dějinách rodu je spis „Res gestae gentis Dietrichsteinensis“, vytištěný Pavlem Schrammem v Olomouci roku 1621, později vzniklo ještě několik genealogických prací. BALCÁREK, P.: *Kardinál František z Dietrichštejna*, s. 11–15; HALADA, J.: *Lexikon české šlechty*. I. Praha 1992, s. 41; OBRŠLÍK, J. – ŘEZNÍČEK, J. – VOLDÁN, V.: *Rodinný archiv Dietrichštejnů*. I, s. 7–18.

(193) BURIAN, V.: *Vývoj náboženských poměrů v Brně 1570–1618*. Brno 1948.

(194) Kardinál František z Dietrichsteina se narodil 22. srpna 1570 v Madridu jako syn císařského vyslance ve Španělsku a hofmistra habsburských arciknížat Arnošta a Rudolfa Adama z Dietrichsteina a aragonské aristokratky Markéty z Cardona, dcery vévody Antonia Cordony, což Františkovi později přineslo uznání příslušnosti mezi španělské grandy. František měl dva mladší bratry – Maximiliána a Zikmunda. Adam z Dietrichsteina patřil k nejpřednějším habsburským diplomatům své doby a František jeho diplomatické schopnosti bezesporu zdědil. V pěti letech se František spolu se svým otcem přestěhoval na Moravu, kde Dietrichsteinové získali panství Mikulov. Tehdy zároveň získal moravský inkolát. Po smrti svého otce roku 1590 se František stal vládařem rodu a hlavním správcem rodového majetku. V té době již vystudoval teologii a započal svou církevní kariéru, provázenou několika kanovníckými hodnostmi. Když roku 1598 zemřel olomoucký biskup František Pavlovský, dědil Dietrichs-

ním državám potom dokonce vystupoval spíše jako ušlechtilý aristokrat a pozemkový magnát než jako vysoký církevní činitel. Na jeho mikulovském panství proto mohli po celé předbělohorské období žít čeští bratři, židé i novokřtění, aniž by jim ze strany vrchnosti bylo způsobováno obzvláště velké příkoří.¹⁹⁵ Moravští povstalečtí stavové i přesto označili kardinála ve sněmovních usneseních z roku 1619 za nepřitele země. Měl to údajně dokázat tím způsobem, že po svém propuštění z domácího vězení utekl do Vídně. Kardinál byl „na věčné budoucí časy“ vypovězen ze země.¹⁹⁶ Zatímco na dietrichsteinské panství Žďár nad Sázavou se v daném okamžiku zapomnělo (snad proto, že o něj neprojevil zájem Fridrich Falcký), nad jeho rodovým statkem Mikulov byl direktoriem vzápětí vyhlášen „*sequest*“ čili nucená správa. V Mikulově se přitom ve sledovaném období podle momentálního průběhu válečných operací střídala Dietrichsteino-va, stavovská a Dampierrova správa.¹⁹⁷ Na brněnském zemském sněmu zahájeném v pondělí po památce Obrácení sv. Pavla bylo za přítomnosti Fridricha Falckého postoupeno Dietrichsteinovo rodové mikulovské panství (spolu s biskupskými dominii Kroměříž a Chropyně) na jeho vlastní žádost českému „zimnímu králi“ (v případě Chropyně jeho manželce Alžbětě).¹⁹⁸ Na mikulovské panství byla okamžitě poslána komise, jejímž prostřednictvím měl dominium převzít nejvyšší podkomoří Markrabství moravského, který měl statek pro Fridricha Falckého spravovat. Členy komise byli za panský stav královský rada a komorník Fridrich z Kounic, za rytířský stav purkrabí Markrabství moravského Volbram ze Štěkře na

teina od vykonání kněžských slibů teprve jeden rok. Přesto byl hlavním kandidátem na uprázdněný stolec olomouckého biskupa, a tím i na titul knížete, jenž byl spojený s touto funkcí. Obě tyto funkce, spolu s velkými schopnostmi Františka z Dietrichsteina, z něj na prahu stavovského povstání učinily jednoho z nejpřednějších moravských politiků, jenž se uplatnil nejen ve stavovských úřadech, ale jenž v letech 1607–1636 byl také jedním z nejvýznamnějších členů císařské tajné rady. KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Conterfet Cupferstich*. II, pag. 55–56; BALCÁREK, P.: *Kardinál František z Ditrichštejna*, s. 11–16; SCHWARZ, H. F.: *The Imperial Privy Council*, s. 221–224.

(195) HRUBÝ, F.: *Karel st. z Žerotína a moravští novokřtění*. ČCH 43, 1937, s. 68–72; PÁNEK, J.: *Moravští novokřtění*, s. 242–256.

(196) Artikul „O kardinála, kapitolu a preláty, jiné nepřátele a praktykanty: Poněvadž se netoliko doslýchá, nýbrž v jistotě nachází ano i vskutku to kardinál František z Dytrichštejna dokázal, že země a vlasti naší milé nepřitelem jest, statky své lidem válečným osazuje. [...] Na tom jsme se snesli, aby všechny statky biskupské, kapitolní, klášterský, mezi nimiž též i panenské rozuměj též, i dědičné Františka kardinála z Dytrichštejna, do sequestru vzali...“ MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 154v.

(197) URBÁNKOVÁ-HRUBÁ, L. (ED.): *Povstání na Moravě v roce 1619*, především s. 235–238.

(198) Artikul „O postoupení panství niklšpurského a kroměřížského JM Královské, jak i také panství chropynského JM Králové od nás stavův darovaných“. MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 182–182v.

Fryšperce a za městský stav brněnský měšťan Jan Greš. Tito komisaři dostali za úkol ihned po poradě s moravským podkomořím odjet do Mikulova, provést zde inventarizaci veškerého majetku, vyhotovit ocenění statku a panství předat do rukou podkomořího.¹⁹⁹ Než byly tyto právní úkony stavovskými úředníky provedeny, došlo k bitvě na Bílé hoře a kardinál Dietrichstein dával ještě ve Vídni nejružnějšími projevy najevo, že se znovu ujímá úřadu olomouckého biskupa i moravského knížete a že se také ujímá správy svých moravských statků. Dost možná podobně jako Valdštejn a Liechtenstein už v období bezprostředně následujícím po Bílé hoře uvažoval o tom, jakým způsobem využije restituce a reintrodukce k dalšímu rozmnožení svých úřadů i držav.²⁰⁰ Už roku 1621 byl ostatně jmenován gubernátorem Moravy, v čemž byla zahrnuta i reintrodukce do jeho někdejší funkce jednoho z velitelů moravského zemského vojska. Ve vztahu ke svým restituovaným državám si Dietrichstein počínal spíše jako Karel z Liechtensteina nežli jako Valdštejn. Mikulov (analogicky jako u Liechtensteina Lednice s Valticemi) zůstal kardinálovým rezidenčním městem a Dietrichstein z něj ve funkci moravského gubernátora a později zemského hejtmana dokonce učinil svého druhu hlavní město Moravy. Počínal si zde však již zcela jiným způsobem nežli v předbělohorském období, například v souvislosti s prosazováním rekatolizace. Zároveň se stal, aby državu rozšířil o okolní panství (Dolní Kounice, Horní Bojanovice) a aby další statky získal v rozhodujících oblastech země.²⁰¹

Menší restituenti

Valdštejn, Liechtenstein a Dietrichstein byli samozřejmě mezi pobělohorskými restituenty nejvýznamnějšími osobnostmi. Kromě nich ale byly stavovskými konfiskacemi postiženy další osoby, na něž se přímo nebo nepřímo vztahovala císařská restituce, rehabilitace a reintrodukce. Někteří z restituentů se přitom znovuvedení do svých úřadů a statků ani nedožili a restituce se potom obvykle přenesla na jejich příbuzné. Na prvním místě mezi nimi byl moravský zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, pán na vý-

(199) TAMTÉŽ, fol. 183.

(200) Pavel Balcárek upozorňuje na skutečnost, že kardinál Dietrichstein uspořádal ihned po vítězství na Bílé hoře ve vídeňském chrámu sv. Štěpána slavnostní kázání, v němž děkoval za vítězství císařských zbraní a doporučil císaři postavit na Bílé hoře poutní kostel. Zároveň se tehdy rozhodl v rámci manského systému olomouckého biskupství přistoupit k „interním“ konfiskacím, které nakonec byly dosti rozsáhlé a biskupskému fisku podle Balcárkova názoru přinesly značný zisk. Dost možná to může nasvědčovat, že myšlenka konfiskačního procesu byla kardinálu Dietrichsteinovi blízká, a že ji tedy mohl prosazovat i v obecné rovině. BALCÁREK, P.: *Kardinál František z Dietrichštejna*, s. 55.

(201) TAMTÉŽ, s. 56.

chodomoravském Holešově.²⁰² Ladislav z Lobkovic byl moravským zemským hejtmanem od roku 1615, kdy po vítězství radikální katolické strany musel tento úřad opustit Karel starší ze Žerotína. Lobkovic byl potom zemským hejtmanem v rozhodujícím období politické radikalizace na Moravě a Habsburskému domu prokázal v zemi nedocenitelné služby.²⁰³ Úřadu ho zbavil až na podzim roku 1619 povstalecký zemský sněm, který ho označil za zrádce a jeho úřad předal Ladislavu Velenovi ze Žerotína.²⁰⁴ O jeho holešovském statku se sice ve sněmovním protokolu bezprostředně nemluvilo, nejspíše se s jeho konfiskací přece jen také počítalo. Holešovské panství totiž představovalo jednu z bašt radikální protireformace na východě Moravy, což dokládají i události kolem Jana Sarkandera.²⁰⁵ Když Ladislav z Lobkovic roku 1621 zemřel, nebyla majetkoprávní situace na Holešově ani zdaleka jasná. Ladislavovu bratrovi Zdeňku Vojtěchovi

(202) Popis způsobu, jak Ladislav z Lobkovic získal inkolát na Moravě a jak získal holešovské panství, podala Vlasta Fialová v úvodním komentáři své edice *Kroniky holešovské*. Roku 1601 přišel na Moravu, roku 1604 odkoupil manskou část Holešova od Jošta Haugvice z Biskupic spolu s pustou vsí Štěpánovice, takže se stal leníkem olomouckého biskupa. Roku 1609 koupil od Viktorína ze Žerotína na Starém Jičíně alodní část holešovského panství. Fialová, jejíž interpretace osobnosti Ladislava z Lobkovic je ovšem poněkud jednostranná, popisuje průběh protireformace prováděné Lobkovicem na holešovském panství již v předbělohorském období prostřednictvím jezuitů. FIALOVÁ, V. (ED.): *Kronika holešovská 1615–1645*. Holešov 1940, s. 9–25. Vklad smlouvy trhové na holešovské panství do zemských desek, na jejímž základě je Ladislav z Lobkovic koupil od Žerotína: MATEJJEK, F. (ED.): *Morauské zemské desky*. III. Olomoucký kraj. Praha 1953, s. 417–418. Obecně o genealogii rodu Lobkoviců srov. SOA LI-TOMĚŘICE, prac. Žitenice, Kašpar Boušek: *Genealogie des Hauses Lobkowitz* a TAMTĚŽ, sign. E 1/20, Josef Dvořák: *Lobkowitzisches Stamm- und Denkbuch 1350–1858*.

(203) Lobkovicova kariéra v zemských úřadech započala již v prvních letech 17. století, kdy na Moravě začali být protežováni katoličtí šlechtici. Roku 1608 se stal nejvyšším komorníkem zemských desek a roku 1609 královským tajným radou. Brzy se stal jedním z rozhodných soupeřů Karla st. ze Žerotína. Jejich vzájemná řevnivost vyplývá z korespondence obou moravských politiků. Na jaře roku 1615 byla vedena s Ladislavem z Lobkovic jednání, aby převzal správu hejtmanského úřadu, protože dosavadní hejtman Karel starší ze Žerotína byl na vlastní žádost [sic!] podanou 17. února tohoto roku z této funkce propuštěn. Posléze dokonce došlo k volbě Lobkovicem moravským zemským hejtmanem. V následujících letech, především roku 1617, prokázal, že jeho politika bude jednoznačně sledovat zájmy Habsburků a katolické strany na Moravě, např. výběrem politicky spřízněných osob (např. Jana Kavky z Říčán) pro jednotlivé zemské úřady, podrobným informováním panovníka o politických poměrech na Moravě nebo kontrolou zmiňovaného Karla st. ze Žerotína. SÚA PRAHA, 17/2, Morava, inv. č. 6004, 6030, 6035, 6058, 6074; FIALOVÁ, V. (ED.): *Kronika holešovská*, s. 10–11; VÁLKA, J.: *Přehled dějin Moravy*. II, s. 197; KNOZ, T.: *Světla a stíny moravského stavovství*, s. 20–22; TÝŽ: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 324.

(204) Artikel „O pana hejtmana“. MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 161v.

(205) O holešovském panství v povstaleckém období podává dostatečné svědectví „Kronika holešovská“. FIALOVÁ, V. (ED.): *Kronika holešovská*, s. 25–32; HRUBÝ, F.: *K boji o Jana Sarkandra*.

z Lobkovic potom určitou dobu trvalo, než holešovské panství získal pro sebe a než je dokázal rozšířit o sousední statky moravských rebelů.²⁰⁶

Valdštejn v dlouhodobější perspektivě nepochybně mířil výše nežli například jeho poručík stavovského vojska Adam Lev Licek z Rýzmburka, který byl stavy ze země vyhoštěn spolu s Valdštejnem coby jeho „*napomáhač*“ a který během roku 1619 operoval na východní Moravě spolu s Dampierrem proti stavovskému vojsku.²⁰⁷ Bylo mu za to konfiskováno panství Pernštejn.²⁰⁸ Na Licka z Rýzmburka se teoreticky měla restituce a reintrodukce vztahovat stejně jako na jeho přítele Valdštejna, nicméně zemřel ještě dříve nežli Ladislav z Lobkovic, a proto se jí ani nedočkal. Padl totiž ve vojenské šarvátce, související s bitvami u Langenloisu či Missau v Dolních Rakousích v březnu roku 1620.²⁰⁹ Další stavy „*na věčnost*“ vypovězenou osobou, na niž se vztahovaly pobělohorské restituce, byl někdejší stavovský rytmistr Vilém Bravantský z Chobřan. Byl představitelem nižší katolické šlechty a na Moravě se dlouhodobě angažoval v radikálním prohabsburském politickém táboře. Měl se také podílet na Valdštejnově zradě a se svým velitelem měl také odejít ze země.²¹⁰ Ani on se nedožil období, v němž by se mohl těšit z rozsáhlých konfiskačních zisků nebo alespoň z restitucí vlastních statků. Po bitvě na Bílé hoře se sice ještě na Moravu vrátil a jako představitel nové zemské vlády úřadoval na Hranicku, v únoru téhož roku byl však na cestě mezi Uherským Brodem a Olomoucí zavražděn. Na jaře roku 1622 se tak o něm v korespondenci hovoří již jako o nebožtíkovi. Jeho nárok na restituci majetku se však zdál být natolik nepochybnitelný, že se o restituci manželova majetku bez jakéhokoliv prodlévání přihlásila vdova Sára Sedlnická z Choltic. Dne 11. května 1622 se

(206) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 417, kart. 140, fol. 48–52v, inv. č. 420, kart. 140, 13–15; KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře*, s. 228–240; TÝZ: „*Hasťjn je bora a les*“, s. 149–169.

(207) MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 363. MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 150.

(208) František Hrubý zaznamenal Licka z Riesenburka jako katolického příslušníka panského stavu na Moravě, držícího panství Pernštejn s 435 poddanými. HRUBÝ, F.: *Moravská šlechta roku 1619*, s. 146. Adam Lev Licek z Riesenburka získal perněštejnské panství roku 1609 spolu se svou manželkou Esterou Lickovou, rozenou Zejdlicovou ze Šénfeldu, koupí od bratří Pavla a Jana Katharýnů z Katharu. Později drželi toto panství ve formě spolku. ROHLÍK, M. (ED.): *Moravské zemské desky*. III. Brněnský kraj. Praha 1957, s. 374–375, 434–435.

(209) JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 190. Pernštejnské panství bylo nakonec předáno Kryštofu Pavlovi z Liechtensteina-Castelkomu, který vzal na spolek svou manželku Esteru.

(210) „...Pro takové jejich úkladné, neupřímné a lstivé, zlé a škodlivé, obmyslu a přičinění je všechny tři z země této, jakož i Viléma Bravantského z Chobřan Ritmistra, kterýž k tomu zlém předsevzetí netoliko svolával, nežli takové i napomáhal, na věčnost vypovídám.“ MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 150.

obrátila na Jana Šťastného Podstatského z Prusinovic a Jetřicha Šmerhovského z Lidkovic, kteří měli z pozice císařských komisařů ustanovených k zinventování jeho majetku zajistit, aby jí bylo odevzdáno vše, co zůstalo po jejím manželovi.²¹¹

Restituce se naopak dožil zeť Karla staršího ze Žerotína a původně nekatolík Jiří z Náchoda. Ani jemu nechyběly značné ambice a kromě útěku do Vídně si nepřítel povstalců vysloužil i zabráněním zemské hotovosti v pochodu ku Praze.²¹² Jiří z Náchoda, jehož majetek byl povstalcům konfiskován spolu se statky Albrechta z Valdštejna, se nespokojil s restitucí svých předbělohorských panství Dalešice, Lysice a Tulešice.²¹³ Již v dubnu roku 1622 požádal císaře i kardinála Dietrichsteina o prozatímní udělení statků Lomnice u Tišnova, Nové Město na Moravě, popř. brněnského domu Zdeňka Brtnického z Valdštejna nebo Ladislava Veleny ze Žerotína. Svou žádost zdůvodnil jednak svými vojenskými zásluhami, jednak dluhy, které u něj rebelové měli (mj. i Adam z Víckova na Čejkovicích, Pertold Bohobud z Lipé na Moravském Krumlově, Fridrich z Kounic na Lomnici, Hanuš Bernard z Kunovic na Ostrově) a které podle Náchodova (ne zcela otevřeně projeveného) názoru po císařské konfiskaci vlastně přešly na státní pokladnu.²¹⁴ I z tohoto příkladu je vidět, že se jednotlivé kategorie v procesu pobělohorských konfiskací značně prolínají a překrývají.

Když byla konfiskace rozšířena na knížete Karla z Liechtensteina, „svezli“ se s ním také Zdeněk Žampach z Potnštejna a Jan starší Kavka z Říčan.²¹⁵ Žampach z Potnštejna a Kavka z Říčan postupovali při restituč-

(211) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*, s. 244–247.

(212) Jiří z Náchoda pocházel ze starobylého rytířského rodu z Náchoda, který na sklonku 13. století přišel z Čech na Moravu. V předbělohorském období drželi především Jinošov na Náměštsku, který od nich posléze vykoupili Žerotínové. Jiří z Náchoda se roku 1614 stal manželem mladší dcery Karla st. ze Žerotína, Aleny ze Žerotína, a získal si podporu svého tchána, která zcela nevymizela ani po jeho vojenském a politickém přestupu na císařskou stranu, ani po konverzi ke katolictví. Jiří z Náchoda zemřel na podzim roku 1634. MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 9, 27. D'ELVERT, CH.: *Die Grafen von Nachod und Lichtenburg, Freiherren von Kolumburg*. Notizenblatt der historisch-statistischen Sektion 1878, s. 9–12, 17–22; PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 376; ODLOŽILÍK, O.: *Karel starší ze Žerotína*, s. 35, 157–158, 180.

(213) HRUBÝ, F.: *Moravská šlechta roku 1619*, s. 143.

(214) List císaře kardinálu Dietrichsteinovi ve věci Jiřího z Náchoda je z 29. 4. 1622. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 408, kart. 137, duben 1622, fol. 89–90. MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 88, 173.

(215) „...Týmž způsobem, jako nahoře psané osoby, ven z země této na budoucí věčné časy vypovídáme a nařizujeme, aby páni direktorové, u jednoho a každého takového protivníka a nepřítel vlny, statek jménem a k ruce naší se uvázal, jej prodali, a peníze k dobrému obrátili. Zdeňka Žampacha pak, a Jana staršího Kavku z Říčan pro jejich tolikrát se zpronevěření, a nad zemí zrazení, ano i pohrůžek činění, a na obeslání pánův direktorův se nepo-

ním řízení analogicky jako Jiří z Náchoda. Také oni podali císaři Ferdinandu II. žádost o přidělení statků konfiskovaných rebelům. Obě žádosti byly projednávány v letech 1621 a 1622 a opíraly se o přimluvu samotného českého místodržícího Karla z Liechtensteina, který před císařem zdůvodňoval především Žampachovy zásluhy. Za Žampacha se navíc později přimluvil i Dietrichstein.²¹⁶ Zdá se, že se ihned na počátku konfiskačního procesu vytvořily skupinky osob, spojených navíc společným postupem a někdy i společnou perzekucí v době stavovského povstání, které si navzájem prokazovaly přízeň a podávaly svědectví dokládající nároky každé z nich na restituci původního majetku i další ocenění ze strany císaře. Zdeňek Žampach z Potnštejna v prosinci roku 1621 požádal o břeclavské panství, které bylo konfiskováno Ladislavu Velenovi ze Žerotína a v daném okamžiku ho užíval Maxmilián z Liechtensteina. V textu své suppliky Žampach samozřejmě neopomněl připomenout, že by se vlastně jednalo o kompenzaci jeho vlastních panství, která byla během povstání zabavena, takže jeho osoba utrpěla ztráty na zisku, a navíc byla ještě poškozena válkou.²¹⁷ Tento typ zdůvodnění se ostatně stal v procesu moravských konfiskací naprosto obvyklým. Záleželo jen na císařově benevolenci, jestli na argumentaci žadatele okamžitě přistoupil, anebo nechal přezkoumávat přesnost jeho sdělení. Jan Kavka z Říčan si počínal podobně. Po porážce povstání mu byla restituována panství Brumov a Vlachovice. V zimě roku 1621–1622 si navíc ještě požádal o přidělení konfiskátů po Janovi z Kunovic. V případě Kavky z Říčan se samozřejmě stejně jako u Žampacha hovoří o kompenzaci.²¹⁸ Jak dosvědčuje především výsledek Žampachovy žádosti, ani takový předpoklad, jakým byl zápis na seznam nepřátel

stavení, touž měrou z země vypovídáme, a statků jich k ruce naší a k dobrému země obracujeme...“ MZA BRNO, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 154–154v.

(216) Zdeňek Žampach z Potnštejna získal hodonínské panství jen nedlouho před Bílou horou po Veikartovi ze Salmu a Štěpánu Illesházym. Restituci hodonínského panství provázelo i vyšetřování týrání poddaných ze strany vojáků, ke kterému zde mělo docházet a na které si Žampach stěžoval císaři. Císař i proto svolil, aby byla Žampachovi nahrazena způsobená škoda ve výši 500 000 zl. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 411, 412, kart. 138, červenec a srpen 1622, fol. 130–139. O hodonínském panství Zdeňka Žampacha z Potnštejna srov. též CHOCHOLÁČ, B.: *Hodonínské panství počátkem 17. století*. ČMM 118, 1994, s. 59–70. Dále D'ELVERT, CH.: *Die Grafen und Herren Zampach von Pottenstein*. Notizenblatt der historisch-statistischen Sektion. 1878, s. 41–47.

(217) Žampach napsal v této věci císaři suppliku. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 404, kart. 136, prosinec 1621, fol. 168–179.

(218) Císař Ferdinand II. informoval v dopise z února 1622 kardinála Dietrichsteina o Kavkově žádosti o přidělení statků po pánech z Kunovic: „...unser Rath und lieber getreuer Hanns Kaffka von Rican auf Braunnau und Vlachoviz, um conferiern, und mir die von Khunowitz in Markgrafsthum Mähren verlassene Güter zu einer recompens gehorsambist bitten und anhalten thuet...“ TAMTÉŽ, inv. č. 406, kart. 136, únor 1622, fol. 12–13.

povstání, ještě nikoho automaticky neopravňoval k zisku konfiskátu podle vlastního výběru. Žampach ani Říččan si ovšem na nedostatek panovníkovy přízně nakonec stěžovat nemohli.

V některých případech se restituce vztahovala i na odnětí dominií, která nešla cestou práva (a postižení proto ani nebyli zapsáni do povstaleckých sněmovních aktů), nýbrž naopak cestou násilí. V červenci roku 1621 s žádostí o takovou restituci přišel Seifried Kryštof Breuner. Šlo o movitý i nemovitý majetek, který mu podle jeho vyjádření odňali poddaní Zikmunda z Tiefenbachu z Drnholce a který se nacházel na jeho dvoře v nedaleké vesnici Přerov.²¹⁹

Restituce, rehabilitace a reintrodukce se na pobělohorské Moravě týkaly pouze omezeného počtu světských osob, pro císaře Ferdinanda II. měly ovšem z propagandistického hlediska nezastupitelný význam. Císař jejich prostřednictvím mohl zdůraznit vinu stavovských vůdců a zároveň se vyhnout případnému nařčení, že právě on v zemi rozpoutal konfiskační řádění. Zatímco značnou část pobělohorských konfiskací mohl zdůvodňovat jako právně opodstatněný trest za zločin proti majestátu, jejich další a neméně významnou část mohl prezentovat jako rehabilitaci svých příznivců, jimž bylo ze strany stavů neoprávněně a nespravedlivě ublíženo, a jako restituci jejich původního majetku.

(219) TAMTÉŽ, inv. č. 399, kart. 134, červenec 1621.